

Стјепан МАТКОВИЋ*

ЦРНА ГОРА У ПОГЛЕДИМА ХРВАТСКЕ ПОЛИТИКЕ, 1878.-1918.

ABSTRACT: In accordance with the researched topic, this article focuses on outlining the attitude of Croatian political elite and public towards Montenegro in the period from 1878 until the end of World War I; in other words, from the important decisions of the Congress of Berlin until the creation of the first Yugoslav state, when the dynamics of political tendencies led to changes with lasting effects.

KEY WORDS: Montenegro, Croatian political elite, Congress of Berlin, creation of Yugoslavia.

У складу с предметом истраживања овај чланак усредоточит ће се у кратким цртама на питање односа хрватске политичке елите и јавности према Црној Гори у раздобљу од 1878. до краја Првога свјетског рата; другим ријечима, од важних одлука Берлинског конгреса до стварања прве југославенске државе, када је динамика политичких кретања водила према промјенама с дуготрајнијим посљедицама.

С обзиром на то да су овдје у првом плану питања националне интеграције и односа историјских протагониста према државноправним димензијама уводно бих истакнуо ситуацију с хрватске стране. Споменути временски одсјечак прати хрватски политички живот у склопу Аустро-Угарске једне од еуропских велесила која је, унаточ том статусу, имала бројне унутарње проблеме. Типично за то раздобље у првом плану се налазио проблем схваћања модерне нације који увођењем дуалистичког уређења (1867), а затим и субдуалистичком формулом Хрватском-Угарске нагодбе (1868) с одређеном разином аутономије у унутрашним питањима државнога живота, дуготрајније рјешава уре-

---

* Аутор је знанствени савјетник у Хрватском институту за повијест, Загреб, Р. Хрватска.

ђење политичке заједнице под хабсбуршком династијом. Највећи број савременика и каснијих повјесничара истицао је да је Хрватска била обиљежена територијалном разједињеношћу. Нагодба је учврстила државну заједницу подручја банске Хрватске с мађарском страном, а Далмацију и Истру оставила под аустријском управом што је изазивало готово перманентно незадовољство хрватске јавности таквим устројством монархије. У том раздобљу још увијек је јак био утјецај свијести о повијесној државноправној легитимности којом се настојало дефинирати властити простор. Међутим, на том су се подручју водиле бескрајне расправе без видљивијих резултата. Тијеком 1870-их и почетком 1880-их година поступно се затварало питање опстанка Војне крајине и њеног реинтегрирања с банском Хрватском. Истодобно се настављао истицати проблем сједињења Далмације с банском Хрватском који унаточ правним претпоставкама - уставно кориштење термина „Троједна краљевина“ у јавним документима - остаје и даље неразријешен. Аустроугарско војно запосједање Босне и Херцеговине, уз одобрење других велесила, отворило је нову етапу у Источном питању које је задовољило једино дуалистичке носитеље власти у двојној монархији, не и знатан дио њене јавности која је била скептична према ширењу међу славенством, уједно потврдивши континуитет надзираног процеса дезинтеграције Османског царства. Коначно, до изражаја поступно долази и економско-социјални фактор, који у хрватском случају открива ограничену улогу грађанства због изостанка његове друштвене снаге.

У таквим околностима потребно је за разумијевање хрватског односа према Црној Гори мало се вратити у прошлост 19. вијека која потврђује како су шире еуропске прилике са свим попутним потицајима, вишестрана империјална утакмица и односи између народа ових подручја били уско испреплетени.¹ Као примјерен момент, који потенцира сурадњу међу политичким елитама у наведеним околностима, може се узети национално-револуционарна 1848. година, када црногорски владика Петар Петровић Његош отворено подржава дјеловање хрватског бана Јосипа Јелачића.²

Сљедећа епизода, која нуди увид у наставак сличног расположења, везана је уз устанке у Херцеговини и Црној Гори у доба кнеза Данила (напосе битци код Жабљака из 1852). Тада онај дио хрватске јавности око којег се окупљао већи број припадника интелектуалне ели-

¹ Као примјер сукоба интереса на почетку 19. стољећа, попраћен политиком велесила које су тежиле овладати подручјима југоистока Еуропе примјеном заокруживања, видјети: Весна Чучић, *Посљедња криза Дубровачке Републике*, Дубровник 2003.

² Стијепо Обад, *Однос Далмације према банској Хрватској 1848.-1849. године*, у: *Хрватска 1848. и 1849. – зборник радова*, гл. ур. Мирко Валентић, Загреб 2001, 187.

те, некадашњих припадника илирског или народног покрета, слиједом протуосманског расположења изражава неувијене склоности према Црногорцима. Један од новинара емоционално биљежи у тренутку сукоба с Турцима да „нам је Црна Гора сроднија него било која друга земља на свијету.“³ Крајем 1850-их биљежи каноник и будући главни идеолог Народне странке Фрањо Рачки у програмском чланку „Југословјенство“ да је Црна Гора на простору између Јадранског и Црног мора, те од Соче до Марице „једини слободни териториј јужних Славена“⁴ Касније ће (1874) Народна странка у тајни програм свога рада уврстити одредницу по којој она „ради на окупљању и присаједињењу што је више могуће југославенскијех крајева и земаља уз Црну Гору и Кнежевину Српску.“⁵

На том трагу може се даље истакнути да је оснивањем Југославенске академије знаности и умјетности (1860-их), којој ће Рачки предсједати, као и Свеучилишта у Загребу, положен темељ за сурадњу припадника јужнославенског подручја онако како ју је замишљао утјецајни ђаковачки бискуп Јосип Јурај Штросмајер. Богата кореспонденција Штросмајера и Рачког, с многим пикантним детаљима из политичког живота, који посве наравно нису тада били видљиви у јавности, указује на јасно изражене симпатије према Црној Гори и херојском црногорском народу („peuple heroique Montenegroin“) што је показатељ односа не само према државности него и према посебном колективном идентитету.⁶ Не треба заобићи да та размјена писама на појединим мјестима задире и у дневнополитичка питања па тако пружа и неприкривене коментаре о „незрелости и неприправности“ црногорске елите везану уз неразумијевање према појединостима из Конкордата и односу према Католичкој цркви, што је пак одраз испреплитања вјерског с политичким питањима.⁷ Истовремено неки примјери покушаја провођења финансијских послова и инвестирања потврђују изражену тенденцију у корист заједничких акција. Тако крајем 1880-их долази до покушаја бискупова ангажмана у добивању дионица за црногорско бродарско друштво у којему судјелује и надлежни министар са Цетиња.⁸ У тој епизоди

³ Према: Мирјана Гросс, *Почеци модерне Хрватске*, Загреб 1985, 397.

⁴ У: Јосип Ј. Штросмајер / Фрањо Рачки, *Политички списи*, пр. Владимир Кошчак, Загреб 1971, 283-284. Усп. и Анте Старчевић, *Изабрани списи*, Загреб 1999, 174, гдје се изражава бојазан за Црну Гору јер она наступа мимо интереса главних еуропских велесила Француске и Енглеске.

⁵ Т. Ципек и С. Матковић, *Програматски документи хрватских политичких странака скупина 1842.-1914.*, Загреб 2006, 261.

⁶ Усп. и чланак Јосип Печарић, Штросмајер и Србија и Црна Гора, у: *Међународни научни скуп Јосип Јурај Штросмајер поводом 190. обљетнице рођења и 100. обљетнице смрти*. Зборник радова, Загреб 2006, 205-212.

⁷ *Кореспонденција Рачки- Штросмајер*, књига IV, ур. Фердо Шишић, 162-163, 353.

⁸ *Кореспонденција Рачки- Штросмајер*, књига III, Загреб 1930, 366.

показује се да пресудну важност за улазак у финансијску акцију имају државна јамства, управо онај елемент који је недостајао хрватској страни због чега она није могла привлачити иноземни капитал.

За разумијевање интерних погледа у хрватској политици нужно је истакнути подвојености између различитих политичких скупина и њихових идеологија које доминирају до краја 19. стољећа, што је уосталом случај са свим земљама у којима долази до ницања страначког живота у плуралистичком смјеру. Те супротности зрцале низ концепција: србохрватство и (хрватско) југославенство споменутих народњака, традиционалистички унионизам тзв. мађарона који се огледа у одржавању повијесне заједнице Мађара и Хрвата и свехрватство праваша с циљем стварања једне државне јединице која би окупила хрватску нацију.

Они сви развијају своје погледе о јужнословенском питању, прилагођавају их међународним односима, напосе политици великих сила, и по потреби еволуирају ради одржавања у политичком животу. До краја 19. вијека превладава слика о државној посебности и самосталности Црногораца, односно нема у том смислу њихова поистовјећивања са Србима.⁹ Од почетка 20. стољећа низ нових политичких скупина придони новим погледима, који се у одређеној мјери надограђују на дотадашња кретања, али отварају простор и новим концепцијама.

Сви ти погледи нуде нам увид у то како се сусједни народи означавају, које су биле амбиције припадника елите, какви су били њихови културни афинитети, је ли традиционална свијест о припадности кршћанској заједници народа и, сукладно томе, цивилизацијској мисији и даље задржавала истакнуто мјесто, колики је био утјецај разлика између римокатоличке и православне Цркве, појављују ли се варијације у вањскополитичким оријентацијама у односима према Западу или Истоку и коначно тко се залагао а тко противио потицању сурадње.

Унаточ тежњама за избјегавањем подјела међу заговорницима протутурске политике херцеговачки устанак и његово ширење по Босни (1875-1878) потакнуо је одређене знакове размимоилажења.¹⁰ Промишљања о будућности Босне и Херцеговине („босанско питање“), која постаје ургентном точком овог дијела Еуропе, изазивају расправе о њезиној судбини у послеријосманском раздобљу. Питање њене припадности у цјелини или појединих дијелова указује на постојање више погледа: бан Иван Мажуранић је затражио од сабора у Загребу да не расправља о Босни и Херцеговини, чиме је подржао службену полити-

⁹ Мирјана Гросс, *Изворно право. Идеологија, агитација, покрет*, Загреб 2000, 772-773.

¹⁰ Усп. Ивица Пуљић, *Хрвати католици Доње Херцеговине и Источна криза – Херцеговачки устанак 1875-1878.*, Дубровник – Неум 2004.

ку краља Фрање Јосипа, виђенији народњаци попут Милана Маканца истакнули су да се Црној Гори и Србији не допушта „обављање свете дужности према браћи“, у смислу ослобађања од османских власти, а већ споменути програм Народне странке замишљао је тих година као коначни циљ стварање федеративне југославенске државне заједнице.¹¹ Другачијих је погледа био Анте Старчевић који је отворено заговарао опстанак османске државе у Босни и Херцеговини, под увјетом да она покаже све знакове самоодрживости. Увид у новине тога доба показује нам претежиту перцепцију о кршћанским народима Балкана који се у склопу Источног питања с пуним правом буне против недорасле Османске државе, а у контексту шире еуропске политике наглашава се потреба славенске солидарности, како у смислу повезаности свих славенских народа тако и у зазивању шире руске потпоре. Најчитанији загребачки дневник *Обзор* преноси дописе из Цетиња који су заправо демантирали вијести из дијела бечких либералних новина о збивањима из 1878. у новозадобивеним дијеловима Црне Горе, а међу рекламама истакнуто мјесто заузимају продаје бакрореза црногорског кнеза и кнегиње, те Чермаково дјело „Рањени Црногорац“, што говори о популарности тих мотива међу хрватском јавношћу.¹² Дакле, унаточ стајалишту да Аустро-Угарска мора имати изражену улогу у југоисточној Еуроци и да њени државници требају препознати потенцијале свих њених народа славенске припадности, може се утврдити да су у приступу политици простора оштро критизирани натписи који су на стереотипан и потцјењујући начин тумачили поједине народе, укључујући и црногорски.

Тијеком 1880-их година настављају се неке од раније замишљених или започетих акција. Тако је Константин Војновић, један од првака Неодвисне народне странке и угледни професор права, предлагао преко Балтазара Богишића да црногорски кнез пошаље на загребачко Свеучилиште неколицину „барем средње припремљених величина“ којима би он излагао *Опћи имовински законик* када буде издан. То је Војновићево настојање било посве у духу оријентације његовог покровитеља Стросмауера као и Рачког, према којем би загребачко Свеучилиште требало бити образовни погон који би ширио просвјету у јужнославенске земље донедавно заузете од Османлија док би ЈАЗУ била истраживачка основа таквих настојања. Посебице је занимљива Војновићева иницијатива да организира па и прилагоди студиј права за црногорске студенте и тако

¹¹ Мирјана Гросс-Agneza Szabo, *Према хрватскоме грађанском друштву*, Загреб 1992, 439-446. О погледима српских политичара у Аустро-Угарској видјети код: Василије Ђ. Крестић, *Српско-хрватски односи и југословенска идеја*, Београд 1983, 203-204.

¹² Чланак „Лажи о Црнојгори“, *Обзор*, бр. 119, Загреб 1878.

помогне изградњу претпоставки модерног правног састава и државности Црне Горе.¹³

Почетком 20. стољећа избија Светојеронимска афера (1901/1902) у којој се у првом плану сукобљују хрватски црквени вискодостојанственици и црногорски изасланици предвођени Лујом Војновићем при Светој Столици, ради имена светојеронимског Завода у Риму (про генте Цроатица. Та афера имала је одраза и у разним политичким круговима који су у већини, изузевши српске, подржали хрватску страну, а она је брисање хрватског имена из назива Завода примила с великим огорчењем.¹⁴ Занимљиво је да се истодобно (1900.) објављује књига *Дукљанска краљевина*, аутора Франа Милобара, будућег професора права на загребачком Свеучилишту и правашког заступника у Сабору, у којој се износила теза о Дукљи с њеног „властитог политичког и државноправног гледишта“ што је водило према потврди црногорске самобитности.¹⁵

Појава „новог курса“ у хрватској политици, којој су главни архитекти политичари из Далмације, понудила је дугорочно поново простор сурадњи. Трговачка штета произашла из затегнутих односа између Аустро-Угарске и појединих балканских држава те политички кредо да треба прије свега зауставити њемачки *Drang Nach Osten* дају упоришта новим оријентацијама. Покрет „новог курса“, који ће се убрзо диктатором односа снага у црно-жутој монархији преточити у дјеловање хрватско-српске коалиције, заузео је истакнуто, али не и доминантно мјесто. Коалиција је била важна јер је последице вишегодишње подвојености „створила довољно чврсту језгру за даље окупљање Јужних Славена.“¹⁶ С друге стране, реално проматрајући тадашње односе, трагови развоја „новог курса“ ишли су у корак с промјенама на пријестољу у Србији тако да ће управо односи Срба и Хрвата, како унутар Аустро-Угарске тако и према Краљевини Србији, бити у првоме плану при разматрању јужнославенског питања тијekom сљедећег раздобља.

Браћа Радић покрећу Хрватску пучку сељачку странку (1904), с неоаустророславистичким погледима који дијелом баштине и југославизам из прошлог стољећа. У оснивачком програму те странке тврди се:

¹³ Према до сада необјављеном рукопису професора Правног факултета Свеучилишта у Загребу Далибора Чепула „Балтазар Богишић и Правни факултет у Загребу“. Више о Црногорцима на студију у Загребу видјети код: Момчило Д. Пејовић, *Школовање Црногораца у иностранству 1848-1918*, Подгорица 2000.

¹⁴ Зоран Гријак, *Политичка дјелатност врхбосанског надбискупа Јосипа Стадлера*, Загреб 2001., 351. Усп. и Коста Милутиновић, *Срби католици и светојеронимско питање*, Историјски записи, 1-4, Подгорица 1992., 65-72.

¹⁵ Фран Милобар, *Дукљанска Краљевина*, Сарајево 1900., 217.

¹⁶ Јарослав Шидак, „Прилог развоју југославенске идеје до И. свјетског рата“, у: *Студије*, Загреб 1973., 83.

„Сви су јужни Славени једна народна и господарска цјелина, те ми Хрвати држимо Србију, Црну Гору и Бугарску својим народним државама.“¹⁷ Унаточ протурјечностима у наступима Стјепана Радића, он утире пут широко заснованој сурадњи која ће му између двају свјетских ратова олакшати споразумијевање и са црногорским федералистима у склопу потраге за рјешавањем односа у Краљевини СХС на темељу поштивања политичког индивидуалитета у хисторијском и природном смислу.¹⁸ О томе говори Проглас Хрватске републиканске сељачке странке из 1924. у којему је забиљежено: „Браћо Црногорци! Ми смо Хрвати у најљепшем дјелу своје књижевности цијелу Црну Гору назвали величанственим жртвеником слободе у најдивнијем храму божјега поднебесја, а вас смо Црногорце прогласили не само узором јунаштва, него и недостиживим примјером једноставности и поштења.“

Вријеме уочи и за вријеме анексије Босне и Херцеговине довело је до нових преиспитивања међуодноса. Док су се односи између држава посве заоштрили, дотле се у политичком животу осјећао низ различитих погледа. Још прије избијања анексијске кризе долазило је до јавних изражавања протуаустријских гледишта, што је било особито видљиво у Далмацији, чије је становништво било незадовољно својим привредним и политичким положајем. Примјерице, долазак пријестонаслједника Фрање Фердинанда у Дубровник (1906) попраћен је игнорирањем високог госта, а истодобно је грађанство „бучно поздравило“ црногорског пријестолонаслједника Данила.¹⁹ Такве појаве указивале су на озрачје симпатизирања сусједа, али и на пропагирање идеје народног јединства као протутеже оним струјама у аустроугарској политици које су заговарале јачи ангажман на Балкану.

Прикључење Босне и Херцеговине је окруњено дипломатским успјехом аустроугарске политике, али и живом расправом на јавној сцени која кроз призму новог уређења прикључених земаља баца погледе и према даљим хоризонтима. Овдје бих прво истакнуо стајалиште оних скупина који су заузимали „тврђа“ гледишта. Дио политичара посве лојалних хабсбуршкој династији држао је тијеком анексијске кризе да се треба ослабити положај аустроугарских супарника у вођењу балканске политике уз тврдњу да све балканске државе морају остати фактор политике на том полуотоку. Погледајмо гледиште једног од припадника

¹⁷ Ципек-Матковић, нав. дј, 486.

¹⁸ Усп. Димитрије Димо Вујовић, *Црногорски федералисти 1919-1929*, Титоград 1981. и Marc Biondich, *Stjepan Radić, The Croat Paesant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904-1928*, Toronto – London 2000.

¹⁹ Милан Ж. Живановић, *Дубровник у борби за уједињење 1908-1918*, Београд 1962, 16-17.

пробечког стајалишта („великоаустријског“) који је одржавао везе с највишим војним круговим монархије:

„Краљевина Србија, која је анексијом лишена свих својих снова, за дуље ће вријеме остати наш смртни непријатељ. Наша ће политика, дакле, морати порадити или на мирењу с њом или на њезину парализирању. Али ако би дуље вријеме потрајао статус Босне као неке врсте аутономне царске земље, то би значило повећање српске опасности. Тада је лако пронаћи низ који се протеже од Цетиња – да не започне с Римом – преко Сарајева, Београда до Будимпеште. Сваки затражени регрут, сваки нови ратни брод, за којег се жели добити пристанак Угарске, у случају мађарског незадовољства, у свим ће тим земљама изазвати мању или већу узнемиреност. Укратко, аутономна Босна придонијела би тому да никада не би имали мира.“²⁰

Другачијих су погледа били заговорници идеје народнога јединства који су наставили са заговарањем сједињења јужнословенских народа, видећи у том поступку заправо остваривање народног права и народне равноправности Срба и Хрвата. Дакако, ријеч је о духовном сједињењу, без отвореног зазивања рушења постојећих међудржавних граница, а у пракси заговорника смиривања конфликтних односа. Ипак у тој идеолошкој скупини од тада све више у први план избија идеја југоинтегрализма, замишљена као потицај уједињења свих Срба и Хрвата, у којој избочено мјесто заузима нова генерација напредне омладине.

Тако Јосип Смодлака, познати сплитски правник и предводник Напредне странке у Далмацији, у коментару анексијске кризе истиче: „Анексија је готов чин. Према њој треба да наши људи заузму становиште... Ми бисмо радо да нам нетко у овај час каже бољу хрватску или српску политику (што је за нас свеједно) гледе Босне него ли је ова наша, па ћемо је одмах прихватити. Али бољу нам не знају показати ни у Загребу, ни у Београду, ни у Цетињу. А ако ли је нема, томе су најмање криви млади напредни елементи хрватски и српски, док највећу кривњу носе баш они ‘велики родољуби’ који су тамо и тако паметно наш народ водили да нам сад не знаду друго да препоруче него – кукари, просвједовати и чекати... док нам печени голуби падну у уста.“²¹

Балкански ратови 1912-13. изазвали су велике симпатије међу дијеловима хрватске политике, нарочито међу члановима омладине која је отворено исказивала протухабсбуршко расположење, не презајући од примјене све радикалнијих средстава. Протуаустријске демонстра-

²⁰ Из необјављене кореспонденције Јосипа Драшковића с генералом М. вон Ауфенбергом, која се чува у бечком Ратном архиву (Kriegsarchiv).

²¹ Извор је Смодлакин чланак „Ми и Босна“, објављен у сплитском листу Слобода, 23. 10. 1908.

ције широм Далмације и атентати на носитеље дуалистичког режима у Загребу били су израз југославенског интегралног национализма који је био ослоњен на идеје националне револуције и унитаризма, док су наступи старијих политичара давали још увијек значење рјешавању јужнославенског питања у склопу двојне монархије, од којих је дио заговарао тријалистичко преуређење, дио федералистичко, а онај, како се показало најутјецајни дио, унаточ заговарању ширег јужнославенског повезивања, и даље је задржао опортунистички правац дјеловања, што је значило јавно заговарање оданости важећем уставном поретку ради задржавања превласти у управи (примјер хрватско-српске коалиције). Код југоинтегралистичке омладине важно је нагласити да је у Србији и њеној династији видјела балкански Пијемонт, а краљ Никола стекао је у њиховим очима ознаку малог црногорског аутократе.²² Тиме се показало да у замислима о стварању једне југославенске државе нема мјеста за двије династије.

Објава рата у коловозу 1914. распламсала је глобални сукоб који је морао утјецати и на узајамни живот различитих народа. У политичко-страначком животу остала је присутна линија подјела. Рат нуди пригоду оним политичарима који су наступали у име народног јединства да сада отворе карте и јавно проговоре о политичком циљу који је подразумијевао рад на рушењу Аустро-Угарске и стварању заједничке државе. Тијек рата утјецао на обликовање концепције о садржају те нове државне творбе. Ратни исход довед ће на јужнославенском подручју до превласти центрифугалног рјешења у којему подлеже идеја црногорске државности, али и оне која је тражила поштивање националних повијесних индивидуалитета с подручја бивше двојне монархије.

Генерал Стјепан Саркотић од Ловћена именован је у просинцу 1914. на положај земаљског управитеља и заповиједајућег генерала за Босну, Херцеговину и Далмацију. Ту је дужност обављао до краја рата. У травњу 1918. примио је под своју одговорност и оперативно војно заповједништво над Црном Гором. Саркотић је на засједању у Сарајеву, одржаном 13. и 14. V. 1918, на којему су још судјеловали војни гувернер Србије генерал пуковник Рхемен и војни гувернер Црне Горе генерал мајор Клам-Мартиниц предлагао прикључивање Црне Горе и Србије у склоп Хабсбуршке монархије, при чему би Црна Гора са Санцаком била припојена Босни и Херцеговини, будући да су иницијатори таквог приједлога држали да је ријеч о јединственом географском и етнографском („wohin sie geographisch und ethnographisch gehoeren“) простору.²³ У рас-

²² L. Voinovich, *Le Montenegro*, 1926, 5.

²³ Бернارد Стулли, *Прилози грађи за историју југославенског питања 1918. године*, *Архивски вјесник*, II, Загреб 1959, 303.

прави о будућим потезима заговарана је активнија политика у придобивању Црногораца. На трагу таквог размишљања предлагана је обнова црногорске Краљевине и претварање Србије у неутралну тампон-државу („Pufferstaat“).

Југославенски одбор (осн. 1915. у Паризу) је заговарао идеју уједињење „читавог народа и читавог територија у независну демократску државу“.²⁴ То је значило сламање Аустро-Угарске и уједињење са Србијом и Црном Гором. Сазнања о Лондонском уговору, држање савезника и политика српске владе према Југославенском одбору изазивали су преиспитивања и у овом блоку заговорника југославенске државе. Франо Супило је након иступа из Одбора у нацрту документа (српањ 1917) о политичком уређењу послје рата заговарао стварање југославенске државе у којој би се уз један централни Парламент обновило или установило још пет аутономних сабора или скупштина. Међу њима би био и црногорски.²⁵ Такав однос задржан је на неки начин и у трипартитним преговорима у које се, уз српску владу и Југославенски одбор, укључује и нови чимбеник – представници самопроглашене Државе СХС. Четврта тачка *Записника конференције* одржане у Женеви (студени 1918) још је увијек изражавала засебан однос према краљевини Црној Гори и црногорском народу.²⁶ Како је Пашић, као предсједник министарског савета, повукао потпис с тог споразума, она је била обезвријеђена. Коначно, Народно вијеће СХС закључило је проглашење уједињења са Србијом и Црном Гором у јединствену државу. Записници тога Вијећа показују да се при томе преузимају обавијести представника српске војске из Црне Горе и Боке по којима ће „Талијани опет довести црногорског краља Николу, који да неће допустити, да се Црна Гора припоји Југославији, већ тражи Црну Гору повећану са дијелом јужне Далмације, Херцеговине и сјеверне Албаније.“²⁷ Такво гледиште било је наставак просудбе да је краљ Никола био само пијун у игри талијанске вањске политике која је имала за циљ спријечити стварање југославенске државе.²⁸ Тако је вишегодишња борба између различитих фактора у колоплету јужно-

²⁴ Иван Чизмић, *Југославенски исељенички покрет у САД и стварање југославенске државе 1918*, 281.

²⁵ О томе на различити начин: Мишко Радошевић, *Франо Супило. Политичка студија*, Загреб 1930, 102-109.

²⁶ Према изворнику који је објављен у: Хрвоје Магковић, *На врелима хрватске повијести*, Загреб 2006, 247.

²⁷ Извјештај Вилима Букшег и Ивана Марија Чока од 18. 11. 1918. о преузимању бродова бивше аустроугарске флоте у: *Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба у Загребу 1918-1919. Изабрани документи*, пр. М. Штамбук-Скалић и З. Матијевић, Загреб 2008, 224.

²⁸ Анте Мандић, *Фрагменти за историју уједињења*, Загреб 1956, 230-231.

славенског питања завршена у корист династије Карађорђевић и заговорника јединственог народа „троимене државе“.

Послије Првога свјетског рата настају посве нове околности које припремају пут изравнијем приближавању између политичких представника Црногораца и Хрвата јер доживљавају заједничко искуство унутар прве југославенске државе. На политичкој разини долази до повезивања, које је видљиво у дјеловању емиграције, а затим и на страначкој сцени монархијске Југославије, што је заједно створило једну посве нову историјску перспективу и различити интензитет односа у успоредби на ранија раздобља. Даља еволуција и околности рјешавања односа у Југославији излазе изван оквира овог излагања.

Stjepan MATKOVIĆ

MONTENEGRO IN THE VIEW OF THE CROAT POLICY, 1878-1918

Summary

Croat politicians paid in a certain sense attention to Montenegro from 1878 to 1918 mostly in the context of a national integration. The major issue shaping common relations in the second half of the 19th century was different concepts of nationalism. Montenegro was one of the parts in South Slavonic area with unique tradition and as such it deserved an interest for many participants in public life. Political papers, press articles, records of the Croat Diet, and personal reminiscences of the most eminent politicians mainly showed positive attitude for Montenegro's struggle against Ottoman Impery. In that sense the National party under bishop Josip Juraj Strossmayer and his wingman Franjo Rački gave a boost to Yugoslav idea. Up to the turn-of-the-century that political and cultural conception prevailed in spite of discussion concerning territorial and religious issues. However, since the early 1900s some political representatives began to see Montenegro identity as a part of Serbian nation. That attitude was especially popular among the members of youth groups. In the eve of the First World War clandestine organizations shared the views on integral nation under Serbian leadership and they criticized king Nikola for not implicitly agreed to subordinate his own views to those of the government in Belgrade. Yugoslav Committee was established as a political group during World War I with the aim to form an independent state of the existing south Slavic nations. On the other hand, pro-Vienna circles supported active Balkan politics in order to protect Habsburg Monarchy. During the Great War they followed official policy to go to war also in Montenegro.